

Ante Škrobonja (ur.), *Epidemične bolesti v Istri v 19. in 20. stoletju – Le malattie epidemiche in Istria tra '800 e '900 – Zarazne bolesti u Istri tijekom 19. i 20. stoljeća*, ser. *Histria Colloquium II*, Kopar: Humanističko društvo *Histria*, 2010., 191 str.

Zbornik gornjeg naslova svoje postojanje može zahvaliti znanstvenom skupu koji je održan 6. listopada 2009. u palači Manzioli u Izoli. Skup je održan pod nazivom »Zarazne bolesti u Istri između 19. i 20. stoljeća – Studijski dan o povijesnoj demografiji Istre« u organizaciji koparskog Humanističkog društva *Histria*. Okupio je stručnjake iz Slovenije, Italije i Hrvatske. Moderator skupa te glavni urednik *Zbornika* je Ante Škrobonja. Kako su zarazne bolesti u Istri tijekom 19. i 20. st. bile tema znanstvenog skupa, tako su i predstavljanja radova bila koncipirana u dvije skupine podijeljene vremenskom diobom. *Zbornik* prati strukturu održanog znanstvenog skupa te je podijeljen u dva dijela. Prvi dio *Zbornika* sadrži pet radova koji su vremenski obuhvatili 19. st., dok je drugi dio uključio također pet radova koji su pokrili teme 20. stoljeća. Sve navedeno opisano je detaljnije u »Predgovoru« (str. 7 – 8) odgovornog urednika Deana Krmca i »Uvodnoj riječi« (9 – 12) glavnog urednika Ante Škrobonje.

Uvodni članak *Zbornika*, »Epidemije in razvoj zdravstvene strategije proti njim skozi čas« (15 – 32) autorice Zvonke Zupanič Slavec, govori o fenomenu epidemija tijekom povijesti i kako su se razvijale društvene strategije da bi se one suzbile. Naime, razne su epidemije i pandemije tijekom povijesti čovječanstva odnosile velike ljudske žrtve zbog čega su društvo i zdravstvo bili međusobno povezani te surađivali. Autorica je napomenula kako su katastrofalne posljedice koje su se odrazile na sve segmente života navele na potrebu traženja uzroka i rješenja u socijalnom i zdravstvenom smislu. No, prije postignuća suvremene medicine, među najuspješnije se elemente u borbi protiv epidemije ubraja uvođenje karantene. Dio je članka posvećen razdoblju mikrobiološke ere kada su otkrićem bakterijskih, virusnih i drugih uzročnika postavljeni značajni znanstveni temelji u protuepidemijskim strategijama. Ne manje bitna je i međunarodna razina u borbi protiv razvoja epidemija zaraznih bolesti čija je briga u početku bila na leđima Društva naroda dok je kasnije tu brigu preuzela Svjetska zdravstvena organizacija.

U članku je »»Febbre maligna con accidenti di petecchie». Alcune considerazioni sulla carestia e sull'epidemia di tifo petecchiale in Istria nel 1817« (33 – 48) autor Rino Cigui obratio pozornost na posljednju veliku epidemiju tifusa u Istri koja je izbila 1817. godine. Kao glavni razlog koji je pomogao širenju te pošasti, navodi prehrambenu krizu i glad koji su trajali od 1815. do 1817. godine. Naime, već su se u ljeto 1816. javile vremenske anomalije koje su uništavale urode i pospješile širenju pjegavog tifusa, najdramatičnijeg događaja na kraju razdoblja *ancien regimea*. Istra, koja je teritorijalno u cijelosti bila tek nekoliko godina pod austrijskom vlašću, egzistirala je u situaciji loših vremenskih prilika te ekonomskog kolapsa koji su se reflektirali na urbana mjesta i na kvalitetu života njihovih stanovnika. U takvim lošim uvjetima života, počela se razmnožavati uš koja je

bila izvorištem širenja tifusa. Poluotok je zadesila katastrofa premda je 1810-ih godina bio poboljšan uzgoj i kukuruza i krumpira. Autor je članak obogatio s nekoliko statističkih tablica koje se odnose na smrtnost stanovništva u pojedinim dijelovima Istre.

Urška Železnik je člankom »Kolera in urbano prebivalstvo: Koper in obalna mesta v 19. stoletju« (49 – 68) htjela posvetiti pozornost koleri koja je tijekom 19. st. u istarskim mjestima stalno povećavala opću smrtnost. Neizostavni elementi pri proučavanju ove tematike bili su demografsko kretanje, liječnički izvještaji te matične knjige, otkrivajući strukturu mjesne populacije koja je obolijevala od kolere. Predstavljajući kolera kao tipičnu urbanu bolest, Železnik je razmatrajući život u Kopru u 1855. god. zaključila kako su etiološke karakteristike te bolesti bile zapravo povezane s nižim slojem stanovništva koji je živio u nehygienjskim uvjetima na rubu egzistencije s izrazito slabom prehranom. Promatrajući povezanost oboljenja i mjesta prebivanja s pripadanjem profesionalnim skupinama isticale su se gradske četvrti s uglavnom nižim slojevima stanovništva, kao što su to primjerice bili ribari ili poljoprivrednici. Istovremeno je visok stupanj zaraženosti bio i među obrtnicima koji su često dolazili u kontakt s različitim izvorima zaraze.

Amir Muzur je autor rada naslova »Istarski sveti Rok: od zaštitnika od kuge do zaštitnika od kolere« (69 – 78). Autor se usmjerio na utjecaje jedne bolesti, u ovom slučaju kolere, na zdravlje, demografiju i gospodarstvo. Napomenuvši kako je u Istri najveći intenzitet imala u razdoblju od 1830-ih do ratnih godina Prvog svjetskog rata, kolera je oživjela kult sv. Roka među stanovništvom, u prijašnjim razdobljima poznatijim po ulozi zaštitnika od kuge. Minuciozno je pratio i pružao podatke o širenju kolere te danak koji je ta bolest uzimala. Koristeći obimnu literaturu i terenska istraživanja, Muzur je temu obradio hagiotopografskim pristupom. Jezgra je njegova interesa, u konačnici, analiza vremena i lokaliteta izgradnje crkvice posvećenih ovom svecu što mu je u konačnici pripomoglo da postavi teze o trajanju i rasprostranjenosti epidemija po Istri.

Zaključni članak »Il colera del 1886 a Muggia« (79 – 88), koji je predstavio i napisao Euro Ponte, zatvara prvi dio *Zbornika* posvećen 19. stoljeću. Radom se osvrnuo na kolera koja je zahvatila mjesto Milje (*Muggia*) 1886., istražujući broj nastradalih prema matičnim knjigama umrlih. Karakteristika je te epidemije kolere bila u njezinoj raširenosti uzduž cijelog Jadrana, a napose na obalama Tršćanskog i Koparskog zaljeva. Autorova se napomena kreće u smjeru kako su u Milju broj oboljelih i smrtnost bili veći nego u Trstu. Epidemija je započela među pomorcima čijom se fluktuacijom proširila među stanovništvo. Iako je Milje 1886. brojalo svega oko 3.300 stanovnika i prema matičnim knjigama umrlih upisalo 94 umrlih (23 od kolere), točni podaci nisu poznati. Naime, i mortalitet i mjere zdravstvene zaštite nemoguće je dokučiti jer su općinski arhivski dokumenti uništeni u požaru. Unatoč tome autor je zaključio kako je epidemija kolere iz 1886. uspješno svladana i bila manje smrtna od prijašnjih te je narednih godina jenjavala sve dok zadnje žrtve kolere nisu zabilježene 1899. godine.

Drugi dio *Zbornika* otvara rad Roberta Matijašića pod naslovom »Malaria u južnoj Istri prema objavljenim tekstovima Bernarda Schiavuzzija« (91 – 104). Povod ovom radu bili su tekstovi dr. Bernarda Schiavuzzija, liječnika, arheologa i povjesničara, koji se od

1887. do 1912. kao kotarski liječnik bavio profilaksom i suzbijanjem malarije u južnoj Istri. Zahvaljujući svom iskustvu, u teoriji i praksi, objavio je više članaka u zavičajnoj i medicinskoj periodici. Zbog svog položaja na čelu javnozdravstvene službe za Puljštinu (kotarski liječnik), bio je u situaciji objavljivati povijesne preglede osvjetljavajući povijest pojave malarije na Puljštini. Kao jedan od ciljeva postavio je tiskanje popularnih tekstova u obliku brošura za široke slojeve stanovništva radi njihova prosvjeđivanja u borbi protiv te bolesti. U časopisu *Atti della Societa per gli studi della malaria* objavio je o početnim godinama 20. st. niz analiza o pojavnosti malarije. Neupitno su dragocjen izvor podataka o bolesti, manifestacijama te naporima javnozdravstvenih institucija u njezinu suzbijanju. Analize su do izražaja došle pogotovo nakon otkrića uzročnika i načina prenošenja malarije. Značajno je napomenuti dva trenutka u biografijama o Schiavuzziju. Naime, nema traga o njegovu objavljenom tekstu koji bi dokazao kontroverznu tvrdnju da je i on imao udjela u teoriji *Bacillus malariae*. Godine 1889. nastao je njegov opsegom najveći rad *La malaria in Istra* na 150 stranica.

Iva Milovan člankom »Španjolska groznica u južnoj Istri 1918. godine – osvrt na Marčanu« (105 – 112) osvrnula se na pandemijsku pošast španjolske gripe koja je zahvatila svijet u 1918./19. godini. U kontekstu velikih epidemija, unutar zadnjih 2000 godina ljudske egzistencije, španjolska gripa uz bubonsku kugu, male boginje, koleru i AIDS zauzima značajno mjesto u povijesnim istraživanjima. Španjolska je gripa neupitno ostavila svoj trag i na južnoistarskom području. Autorica je na temelju matičnih knjiga za 1918. te bolničkog registra Opće bolnice Pula preispitala odnos smrtno stradalih i preživjelih od te bolesti u Marčani. Prema izvorima, na Puljštini je upravo stanovništvo Marčane pokazalo najveću smrtnost u odnosu na ostala mjesta. Značajna je karakteristika te pandemije bila visoka učestalost smrtnosti osoba od 15 do 40 godina u visini od 83,9%. Od ukupnog broja umrlih, njih 99% pripadalo je ljudima mlađim od 65 godina.

Milan Radošević člankom »Pomor od tuberkuloze u Istri između 1918. i 1935. godine – osvrt na statistička i analitička izvješća istarskih liječnika« (113 – 140) dao je presjek problematike ove teške bolesti prvenstveno kroz socijalne i ekonomske aspekte koji su vladali u razdoblju od 1918. do 1935. na osnovi izvješća i analiza istarskih liječnika, posebice dr. Gioseffija. Detaljna izvješća bila su potrebna kako bi se upoznale i upozorile provincijske vlasti, a zatim i javnost o potrebitoj važnosti borbe s tom bolešću zbog demografskih, socijalnih i ekonomskih posljedica koje je imala na istarsko stanovništvo. Radošević je istaknuo kako je prvih poratnih godina smrtnost od tuberkuloze u svim istarskim općinama bila veća od dva promila. Zbog toga je Istarska provincija zajedno s Julijskom krajinom držala prvo mjesto po smrtnosti od tuberkuloze u Kraljevini Italiji. Statistička, ali i druga istraživanja pokazala su bremenitost dugih 17 godina borbe vlasti kako bi se prosjek smrtnosti od tuberkuloze u Istri smanjio i približio talijanskom. Naime, s visokih 2,08 promila sredinom dvadesetih godina 20. st. smanjio se na 1,11 promila tek 1935. godine. Jedan od značajnih elemenata koji je pridonio borbi protiv smrtnosti od tuberkuloze bilo je osnivanje Provincijskog antituberkuloznog konzorcija za Istru 1926. koji je provodio mjere u borbi protiv, kako je često nazivaju, »bijeke kuge«.

Deborah Rogoznica i Dean Krmac autori su rada pod naslovom »Tuberkuloza na koparskem območju po drugi svetovni vojni s posebnim poudarkom na migraciji prebivalstva« (141 – 166). Autori su skupljeno obilno arhivsko gradivo obradili te su prezentirali kako se na koparskom području kretala tuberkuloza, s posebnim naglaskom na migracijska kretanja. Naime, strukturiranje i razvoj zdravstvenog sustava bio je povezan s pojavom tuberkuloze i fenomenom migracija stanovništva na koparskom području nakon Drugog svjetskog rata. Upravo je arhivsko gradivo uvelike pripomoglo pri rasvjetljavanju pitanja kako su se nove vlasti borile pri suzbijanju te bolesti. Besplatno zdravstvo, mreža zdravstvenih ustanova, uspješna upotreba lijekova protiv tuberkuloze i drugi elementi suzbijanja, značajno su pridonijeli da je šezdesetih godina 20. st. ta bolest postala ambulatno tretirana. Zahvaljujući dr. Kastelicu koji je već 1950-ih i 1960-ih prikupio podatke, moglo se iščitati da su egzistirala dva različita trenda u širenju tuberkuloze među autohtonim te među doseljenim stanovništvom.

Edi Terlević u radu »Bruceloza u Istri u 20. st.« (167 – 182) ukazao je na jednu ne tako davnu epizodu bruceloze koja se pojavila u Istri te na njene ne tako jednostavne posljedice. Ta se bolest, iz porodice antropozoonoza, pojavila u Istri tek 1944., a dospjela je sa Zapada. U tom je razdoblju Istra postala karakteristična pokrajina jer se bruceloza proširila i na ljude, a istarsko je područje samim time postalo endemično područje s 473 oboljele osobe. Zbog njene je pojave pregledano oko 400 000 grla stoke, a, iako je eradikacija bruceloze bila uspješna, stočarstvo je nestalo u zaraženoj regiji. U konačnici je to utjecalo na promjene na sociološkom, ekonomskom, političkom i demografskom polju. Provedene mjere pokazale su veliku učinkovitost što je zaustavilo širenje na druge predjele i rezultiralo registriranjem posljednjeg oboljelog 1954. godine. Premda se smatralo da je bruceloza iskorijenjena, ona se ponovno 1990. pojavila u Istri, ovoga puta iz suprotnog smjera, s Istoka, ali u puno manjoj mjeri jer je oboljelo svega osam osoba. Kao i prilikom ranijeg suzbijanja, sprječavanje je bilo uspješno, no uz velike troškove. Kako bruceloza još uvijek nije iskorijenjena na susjednim područjima, ona i nadalje predstavlja potencijal koji može mijenjati istarske povijesne tokove.

U završnom su poglavlju naslova »Predstavitev avtorjev / Cenni sugli autori« (185 – 191) pruženi kratki biografski podaci autora tekstova objavljenih u *Zborniku*.

Luka Tidić